

2023-01-05

Diarienummer M2022/00493

Yttrande om Miljömålsrådets årsrapport 2022 inklusive förslag till regeringen

(plus bilaga: In your Face- om barns matmiljö och exponering för matreklam <https://www.hjart-lungfonden.se/om-oss/paverkansarbete/prevention/rapporter/ungas-matmiljo/>)

Hjärt-Lungfonden välkomnar Miljömålsrådets arbete och årsrapport 2022 med förslag till Regeringen som Hjärt-Lungfonden får möjlighet att ge svar på.

Hjärt-Lungfondens vision är en värld fri från hjärt-lungsjukdomar. Hjärt-Lungfonden arbetar med att finansiera hjärt- och lungforskning och sprida kunskap för att möjliggöra största möjliga framgång i kampen mot sjukdomarna. Hjärt-Lungfonden arbetar också med att påverka beslutsfattare att arbeta för ett samhälle där det ska vara enkelt att leva hälsosamt.

Sammanfattning

Hjärt-Lungfonden väljer att uttala sig om de två förslagen:

- Mer hållbara måltider i skolan
- Riktlinjer för mer hållbar mat i skattefinansierade miljöer för barn och ungdomar

Båda dessa förslag har koppling till det viktiga övergripande folkhälsomålet ”Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”.

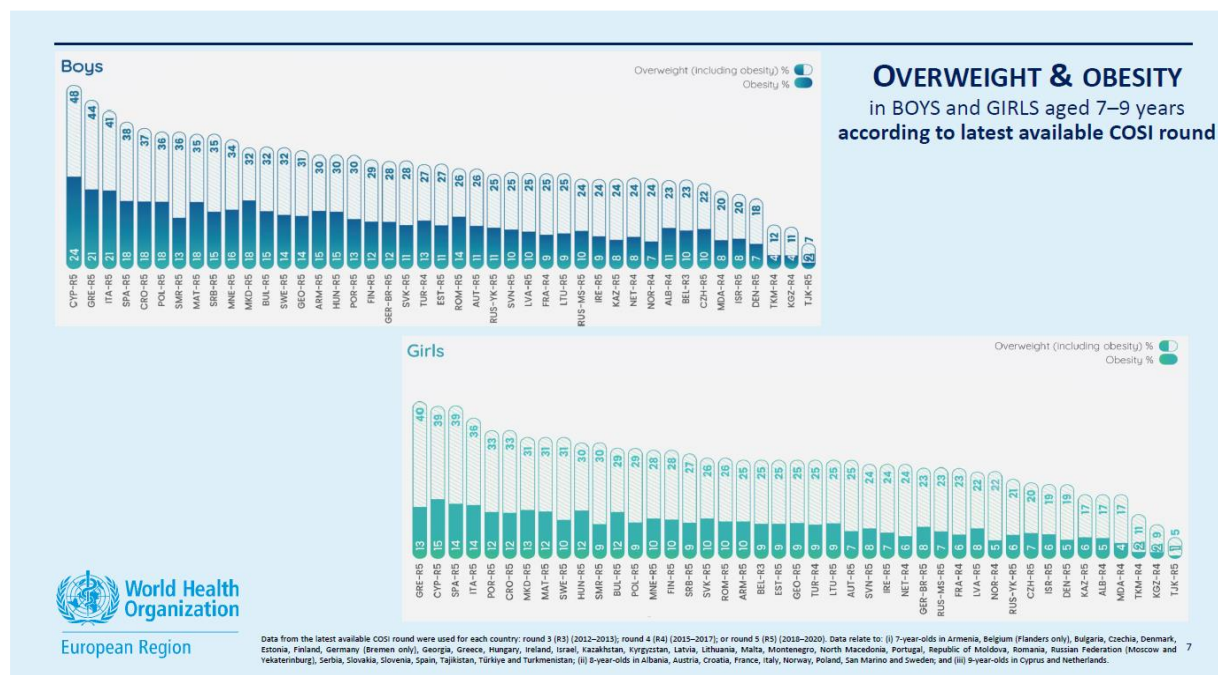
Att främja hälsosamma matvanor och förändra matkonsumtion mot mer hållbara och hälsosamma val kommer sannolikt att kräva en mängd olika styrmedel, där dessa båda förslag kan vara en del av lösningen. Att som hittills fokusera på att informera konsumenterna genom kostråd och märkning av livsmedel har begränsad effekt och behöver kompletteras med mer ingripande styrning.

-Hjärt-Lungfonden välkomnar och stödjer förslaget om **Mer hållbara måltider i skolan**- Utvidga skollagens krav på skolmåltider till att omfatta matens miljöpåverkan och fler skolformer än grundskolan. Hjärt-Lungfonden stödjer förslag om de ändringar i skollagen som föreslås.

-Hjert-Lungfonden välkomnar och stödjer förslaget om **Riktlinjer för mer hållbar mat i skattefinansierade miljöer för barn och ungdomar** och att Livsmedelsverket får i uppdrag att utfärda nationella riktlinjer samt upprätta ett uppföljningsprogram för utbudet av mat i skattefinansierade miljöer för barn och ungdomar.

Bakgrund

Ohälsosamma matvanor är idag den näst största risken för ohälsa och förtida död i Sverige. Ohälsosamma matvanor, övervikt och obesitas är viktiga bakomliggande riskfaktorer för många kostrelaterade sjukdomar bland annat ökar risken för hjärt-kärlsjukdomar. Generellt äter vi för lite av det som är bra för hälsan: fleromättade fetter, grönsaker, frukt, fisk, och fullkorn och för mycket av det som är sämre för hälsan: mättade fetter, salt och socker. Andelen individer med övervikt och fetma ökar. Över hälften av den vuxna befolkningen är antingen överviktiga eller lever med obesitas. Bland barn i åldern 6–9 år ökade andelen med övervikt eller fetma från 18 till 21 procent mellan läsåren 2015/16 och 2018/19. Andelen 11-15 åringar i Sverige med övervikt har mer än fördubblats på 30 år (1989/90 och 2017/18). Under samma period har andelen barn som lever med obesitas femdubblats. Nya siffror från 2022 visar att bland pojkar i åldrarna 7-9 år är det 32 % som lever med övervikt och 14 % som lever med obesitas, bland flickorna är motsvarande siffror 31% och 10 %, se bild nedan.

I rapporten *In your Face- om barns matmiljö och exponering för matreklam*, bifogas i bilaga 1, konstaterar Hjert-Lungfonden tillsammans med UNICEF och Karolinska Institutet att den mat barn och unga exponeras för till stor del är ohälsosam, nästan 80 % av den reklam som de unga möter i sin fysiska miljö är om ohälsosam mat.

Orsaken till övervikt och obesitas är överkonsumtion av energi i förhållande till kroppens energibehov. Att vi konsumerar för mycket och ohälsosamt kan i sin tur bero på både externa faktorer, som omgivning, kultur och social kontext, och interna faktorer, som individuella beteendemönster och genetik.

Vår matmiljö, det vill säga den sociala och fysiska miljö som vi lever i, påverkar både våra attityder och preferenser samt våra val av mat.

Faktorer i vår matmiljö som påverkar hur vi äter:

- Utbud
- Pris
- Smak
- Tillgänglighet
- Kultur
- Socioekonomi
- Sociala normer

Den matmiljö som de unga möter, som redovisas i rapporten *In your Face*, stödjer inte de nationella kostråden utan snarare tvärtom.

Pyramiden till vänster visar en förenklad version av proportionerna av utomhusreklamen som omgav barnen i projektet. Pyramiden till höger visar en förenklad version av hur proportionerna borde se ut för att främja livsmedelsverkets kostråd: Kostråden – hitta ditt sätt⁽⁷⁴⁾. Bilderna innanför de röda linjerna representerar reklam för ultraprocessad mat, som vi bör äta mindre av, medan bilderna innanför de gröna linjerna representerar reklam för grönsaker, frukt och bär, fullkornsprodukter, fisk och/eller skaldjur, magra mejeriprodukter och produkter med nyttiga fetter, som vi bör äta mer av. Alla de inkluderade bilderna samlades in under projektet.

Barnkonventionen

En av grundprinciperna i barnkonventionen är att vad som bedöms vara barnets bästa i första hand ska beaktas vid alla beslut som rör barn. Denna princip ska vara vägledande för staten och myndigheterna när de överväger lagstiftning. Ett hälsosamt liv är en förutsättning för att utvecklas på bästa möjliga sätt, både mentalt och fysiskt, och för att kunna nå sin fulla potential. Barn väljer inte sina matvanor. De är beroende av vuxna för att få tillgång till näringsrik och hälsosam mat. Det betyder att barn behöver skyddas mot negativa effekter för sin utveckling och måste ha tillgång till mat som är näringsrik och som främjar deras hälsa. Och de är vi, de vuxna, som har ansvaret att säkerställa detta.

En av grundprinciperna i barnkonventionen är att vad som bedöms vara barnets bästa i första hand ska beaktas vid alla beslut som rör barn. Denna princip ska vara vägledande för staten och myndigheterna när de överväger lagstiftning eller beslut där barn berörs (artikel 3).

Det nämns särskilt att barns exponering för så kallad snabbmat bör begränsas. Denna typ av mat innehåller höga halter av fett, socker och salt samtidigt som den ofta är både energirik och näringsfattig. Marknadsföringen av dessa produkter, särskilt den som riktar sig till barn, bör regleras, liksom tillgängligheten i skolor och på andra platser där barn och unga ofta vistas (Barnkonventionens allmänna kommentar nr 15).

Om Miljömålsrådets förslag

Hjärt-Lungfonden välkomnar förslaget om **Mer hållbara måltider i skolan**- Utvidga skollagens krav på skolmåltider till att omfatta matens miljöpåverkan och fler skolformer än grundskolan. Hjärt-Lungfonden stödjer förslag om de ändringar i skollagen som föreslås.

Just som det beskrivs i rapporten:

- *Det finns idag inga krav på skolmåltiders miljömässiga hållbarhet*
- *Det är otydligt hur skollagens krav på näringsmässig hållbarhet ska tillämpas och följas upp i praktiken samt vilka av skolans måltider som omfattas.*
- *Det är otydligt vilka måltider som omfattas av skollagens krav på kostnadsfria skolmåltider.*
- *Skollagens nuvarande krav på skolmåltider gäller enbart grundskolan, och inte exempelvis förskola och gymnasieskola*
- *Det råder en otydlig ansvarsfördelning för styrning och uppföljning av skolmåltiderna*
- *Det saknas underlag för inspektion av kraven*

Konkret innebär förslaget att komplettera skollagens nuvarande krav på att skolmaten i grundskolan ska vara näringsriktig och kostnadsfri, så att krav också ställs på matens miljöpåverkan. Dessutom föreslås att utvidga kraven till att inte enbart omfatta grundskolan, utan även andra skolformer, samt att kraven ska gälla all servering i skolans lokaler under hela skoldagen. I ett arbete med att genomföra förslaget bör frågan om vilka måltider som ska tillhandahållas kostnadsfritt och

finansieringsprincipen för detta utredas. Detsamma gäller ansvarsfördelning rörande styrning, föreskrifter och uppföljning på skolmåltidsområdet.

Att skolmaten regleras på ett bra sätt har en normgivande effekt, det offentliga signalerar en norm kring vad som är en önskvärd livsmedelskonsumtion, vilket kan få konsumenternas normer att ändras i den riktningen. En sådan normförskjutning har man exempelvis sett när det gäller rökning. Att ge barn och ungdomar möjlighet att äta mer miljösmart och hälsosamt i sin vardag är viktigt för att tidigt grundlägga hållbara matvanor och bredda perspektivet för vad god och hållbar mat är.

Hjärt-Lungfonden välkomnar och stödjer förslaget om **Riktlinjer för mer hållbar mat i skattefinansierade miljöer för barn och ungdomar** och att Livsmedelsverket får i uppdrag att utfärda nationella riktlinjer samt upprätta ett uppföljningsprogram för utbudet av mat i skattefinansierade miljöer för barn och ungdomar.

Hjärt-Lungfonden välkomnar den beskrivning som görs i konsekvensbedömningen:

Barn och ungdomar behöver tillgång till miljö- och hälsomässigt hållbar mat och skyddas från exponering av ohållbara livsmedel. Det offentliga har goda möjligheter att styra utbudet i miljöer och verksamheter som finansieras av skattemedel; såsom idrottshallar, simhallar, fritidsgårdar, science centres och kulturhus. Denna möjlighet utnyttjas idag inte fullt ut, och det saknas nationella målsättningar för hur skattefinansierade verksamheter för barn och ungdomar kan bidra till hållbar konsumtion.

men vill även betona att Hjärt-Lungfonden anser att det offentliga har detta ansvar även kopplat till Barnkonventionen som säger att alla barn har rätt till hälsa.

Hjärt-Lungfonden välkomnar även denna beskrivning:

Med hållbar konsumtion menas sådan som gynnar både hälsa och miljö, i linje med de Nordiska näringsrekommendationerna och de svenska nationella kostråden. De viktigaste förändringarna mot nuvarande konsumtion är:

- *Ökad konsumtion av hållbart producerade livsmedel från växtriket, det vill säga grova grönsaker, baljväxter, frukt, bär och fullkornsprodukter.*
- *Minskad konsumtion av animalier, men en större andel miljösmarta produkter, som miljömärkt och kött som gör miljönytta. Exempelvis ekologiskt och svenskt naturbeteskött.*
- *Mindre salt och socker.*
- *Minska matsvinnet och minska överkonsumtionen – förbruka inte mer än vad som behövs.*

Kristina Sparreljung, Generalsekreterare Hjärt-Lungfonden